

др Зоран Ивошевић
судија Врховног суда Србије

УЗВРАЋАЊЕ НА ИНФОРМАЦИЈУ ПРАВОМ НА ИСПРАВКУ И ПРАВОМ НА ОДГОВОР

(Коментар решења Врховног суда Србије Гж. 46/95 од 5.6.1995)

Пресудом Окружног суда у Београду П.72/94 од 1.3.1995. године усвојен је тужбени захтев ИЦН "Галеника" и Милана Панића па је главни и одговорни уредник "Вечерњих новости" обавезан да у првом, а најкасније у другом наредном броју листа објави исправку информације поводом текстова: "Панић пљачка - Србија плаћа" и "Ни долара ни лекова", објављених 10. и 13. јуна 1994. године.

Против ове пресуде тужени уредник изјавио је жалбу због битне повреде поступка, погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања и погрешне примене материјалног стања.

Испитујући побијану пресуду, у смислу члана 365. Закона о парничном поступку, Врховни суд Србије је решењем Гж. 46/95 од 5.6.1995. године укинуо првостепену пресуду и предмет вратио на поновно суђење.

1. Право на исправку и право на одговор

Ево разлога због којих је првостепена пресуда укинута:

"Према члану 31. Закона о јавном информисању ("Службени гласник РС" 19/91), главни и одговорни уредник јавног гласила дужан је да објави исправку објављене неистините и увредљиве информације којом је повређено нечије право, углед или интерес. Из ове одредбе поризлази да се правом на исправку узвраћа на неистиниту и противправну информацију.

Првостепени суд је испитивао противправност објављене информације и нашао да су у њој садржани увредљиви искази, с обзиром на речи "пљачка", "подвала", "малверзација", "неовлашћено трошење готовинског улога", "прљави стил пословања". Тиме је задовољен услов остваривања права на исправку у погледу увредљивости објављене информације којом је повређено право, углед или интерес тужилаца. Али то није довољно. Истоји и услов у погледу неистинитости објављене информације, којом се првостепени суд није бавио, сматрајући да "није овлашћен да проверава да ли је новац добро или лоше уложен јер је то противно самом карактеру спорова због објављивања исправке информације".

Првостепени суд, наиме, стоји на становишту да је за остваривање права на исправку довољно "ако је једна информација писана на увредљив начин, којим се вређа нечије право, углед или интерес и ако се чињенице

наведене у информацији демантују контрааргументима у исправци информације". Ово јесте довољно за одговор на објављену информацију, у смислу члана 30. Закона о јавном информисању, али не и за исправку информације у смислу члана 31 истог Закона. "Демантовање информације контрааргументима" својствено је одговору а не исправци. Одговором се узвраћа на информацију репликом да би се чули аргументи друге стране, у складу са принципима *Audiatu et altera pars*. Исправком се узвраћа на информацију негацијом да би се оспорила њена истинитост и тиме неутралисало увредљиво повређивање права, угледа или интереса одређеног лица. Одговор је тврдња којом се лице из информације супротставља информацији у настојању да је допуни чињеницама и подацима који ће је учинити потпунијом и истинитијом. Исправка је исказ којим се лице из информације супротставља информацији истином, тврдећи да је њен садржај неистинит. Право на одговор има свако на кога се информација односи, при чему се повреда права, угледа или интереса (противправност) не јавља као услов за његово остваривање. Право на исправку има онај коме је неистинитом и увредљивом информацијом повређено право, углед или интерес.

Због неулуштања у испитивање истинитости односно неистинитости објављене информације, остало је неразјашњено да ли је испуњен и други услов за остваривање права на исправку: неистинитост информације. Због тога се побијана пресуда не заснива на потпуно утврђеном чињеничном стању, што је и било разлог да овај суд, у смислу члана 307 став 1. ЗПП, укине првостепену пресуду и предмет врати на поновно суђење".

Ови разлози омогућују да се право на исправку и право на одговор идентификују и разграниче.

1) *Исправка* - Право на исправку штити од неистините и противправне информације. У том виду ово право познају законодавства Бразила, Данске, Јапана, Мађарске, Португала, Румуније, Турске, Холандије, Словачке, Чешке, Чилеа и Шпаније (1). Исправком повређено лице узвраћа на информацију - истину. Распознавање овог средства заштите зависи од струке, противправности и истинитости иритирајуће информације.

Структуру информације чине: чињенични искази, мишљења и стварни судови (2). *Чињенице* су људске радње, догађаји, својства, стања, односи, појаве и друге околности које се могу регистровати чулима и утврдити доказима (3). Информација садржи чињенице кад тврди да је неко опљачкао, украо, убио, проузроковао штету, злоупотребио положај, био пијан, вређао и слично. *Мишљење* је вредносни суд који настаје у мисаоном процесу и изражава лични став о одређеном питању, тако да не подлеже доказивању (4). Информација садржи мишљење ако тврди да представа није била успешна, да изложба није оставила добар утисак, да је предавање било досадно, да је програм неубедљив, да је политичка партија изневерила очекивања и сл. *Стварни суд* је силогистички закључак који повезује исказ о чињеницама са мишљењем. Ту је реч о мешовитом исказу који најпре износи чињенице, а потом објективни суд о њима. Информација садржи стварни суд кад износи да је неко: примао мито - због чега је корумпиран, злостављао мештане - због чега је насилник, обмањивао грађане - због чега је варалица, кријумчарио робу - због чега је шверцер и сл. *Стварни суд* подлеже доказивању и изједначава се са чињеничним исказом (5). По *германском моделу* (Немачка, Аустрија, Данска, Финска, Норвешка, Јапан, Грчка, Румунија и

(1) В. Водинелић, *Заштита личности узвраћањем на информацију*, Зборник радова са Саветовања о одговорности у информативној делатности, 1978, стр. 283.

(2) В. Водинелић, *Исправка, одговор и допуна информације I*, Наша законитост бр. 1/77, стр. 67-82.

(3) *Ibid.*, стр. 68.

(4) *Ibid.*, стр. 69.

(5) *Ibid.*

др.), исправљају се само чињенични искази (6). По *романском моделу* (Француска, Белгија, Италија, Луксембург, Турска, Мексико, Колумбија и др.) могу се исправљати и чињенични искази и мишљења и стварни судови (7). Наше законодавство припада германском моделу јер регулише "исправку неистините информације", а истинитост се не може оцењивати без чињеница.

Противправна информација је она којом се повређује нечије право, углед или интерес, што произлази из члана 31. став 1 Закона о јавном информисању (8). Право се повређује нарушавањем правног поретка. Углед се повређује нарушавањем интегритета, сигурности, достојанства и приватности човека. Интерес се повређује нарушавањем економских, социјалних, моралних и других добара човека. С обзиром на то, може се рећи да је објављена информација противправна ако иритира јавни поредак као скуп правних, економских, социјалних, моралних и других принципа на којима почива једна правно организована заједница (9).

Неистинита информација је она која не одговара стварности (10). Њу ваља разликовати од нетачне информације: информације која није пренета онако како је добијена на извору већ другачије. Поистовећивање неистините са нетачном информацијом води нелогичном закључку да тачно пренета информација не може бити предмет исправке и када је неистинита, односно да тачно пренета информација може бити исправљена и кад је неистинита, услед чега би лице погођено тачно пренетом, али неистинитом информацијом остало незаштићено (11). Тиме би лице из информације било заштићено од мањег, а незаштићено од већег зла (12). На потребу разликовања неистините и нетачне информације опомиње и пресуда Врховног суда Србије Гж. 707/92 од 21.10.1992. године и: "Према члану 11 став 3 Закона о јавном информисању, главни и одговорни уредник одговоран је за сваку објављену информацију. Зато је одговоран за истинитост датих, односно објављених информација, без обзира да ли су тачно пренете". Главни и одговорни уредник одговара, дакле и за неистиниту и за нетачну информацију. Неистинита информација иритира лице на које се односи а нетачна лице које је било њен извор, мада је могућно и да оба лица буду њихове жртве.

Право на исправку има физичко или правно лице коме је објављивањем неистините информације повређено право, углед или интерес. Другим речима, жртве њене противправности. Поред њих, право на исправку, по члану 19 Закона о основама система јавног информисања (13), има и друго заинтересовано лице. То је лице које има правни интерес да се отклоне последице објављене неистините и увредљиве информације: дете, брачни друг, родитељ, брат или сестра, други наследник, рођак, ванбрачни друг, члан исте политичке, сталешке, спортске или сличне организације, сарадник, следбеник, припадник истог културног, просветног, научног или социјалног круга и свако ко је са лицем из информације имао блиске људске, професионалне, пословне и сличне везе. Наравно, под условом да повређено лице није живо или да је неспособно за расуђивање (14).

(6) Ibid., стр. 67.

(7) Ibid.

(8) "Службени гласник РС" бр. 19/91.

(9) С. Перовић, *Облигационо право*, 1980, стр. 162-172.

(10) В. Водинелић, *Заштита личности узвраћањем на информацију*, стр. 288-300.

(11) О томе, понекад, не води рачуна ни Врховни суд Србије, на шта указује одлука Гж. 1437/77.

(12) З. Ивошевић, *Заштита од информације правом на исправку и правом на одговор*, Правни живот, бр. 11-12/94, II том.

(13) "Службени лист СФРЈ" бр. 84/90.

(14) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1742.

Субјект обавезе објављивања исправке је, према члану 31. став 1 Закона о јавном информисању, главни и одговорни уредник јавног гласила. Када су функције главног и одговорног уредника одвојене, носилац ове обавезе је одговорни уредник. Уколико јавно гласило има више одговорних уредника, носилац обавезе је уредник одговоран за издање, односно програм у коме је објављена иритирајућа информација.

Исправка се, по члану 31 став 2 Закона о јавном информисању, објављује без измена или допуна на истој страни штампе, односно у истој телевизијској или радио емисији у којој је била објављена и оспорена информација. То мора бити учињено у првом а најкасније у другом објављеном броју штампе, односно у првој а најкасније другој наредној емисији радио или телевизијског програма, по пријему исправке. При том, није дозвољено да се истовремено објави и коментар исправке. Исправка се објављује без накнаде, мада то у Закону није изричито одређено. Ако Устав Р Србије у члану 37 став 1, јамчи право на исправку и накнаду штете по том основу, онда се лице повређено информацијом не може излагати трошковима да би то право остварило (15). Обавеза објављивања исправке без редакцијских измена и допуна, не значи да није могуће извесно скраћивање текста. Из њега, наиме, могу бити одстрањени они искази који немају карактер исправке, већ нове информације. Текст може бити скраћен и на рачун поновљених исказа, јер се исправка може учинити једном, а не више пута. Али, оно што објављену исправку заиста исправља, не може бити скраћено; зато се исправка објављује без измена (16).

Главни и одговорни уредник неће објавити исправку ако нађе: да информација не садржи чињенични исказ или стварни суд већ искључиво мишљење, да информација није неистинита нити противправна, да нема одговарајућу садржину или форму, да је поднета од неовлашћеног лица или да постоји други разлог који исправку чини неоснованом. Наравно, то уредника излаже ризику подношења тужбе лица ради заштите права на исправку (17).

2) *Одговор*. - Право на одговор штити од непотпуне информације која, иначе, није противправна, У том виду ово право познају законодавства Француске, Белгије, Луксембурга, Либана, Аустрије, Неваде, Немачке, Уругваја и неких других земаља, мада га називају правом на исправку (18). Одговором се узвраћа на информацију репликом а не негацијом, како би се допунила и учинила истинитијом и потпунијом.

Одговором се, према члану 30 став 1 Закона о јавном информисању, реагује на информативни садржај да би се допуниле чињенице и подаци у погледу истинитости и потпуности. С обзиром на то, одговором се реплицира на чињеничне исказе и стварне судове. Тако информација постаје истинитија (с обзиром на стварност и извор) и потпунија (с обзиром на садржину). Самим тим, и објективнија.

Одговор узвраћа на информацију обogaћујући је другом димензијом, јер по принципу *Audiat et altera pars*, даје прилику лицу из информације да се изјасни о ономе што је објављено како би читалац, слушалац или гледалац сам створио представу о медијском догађају, појави или збивању (19). Зато одговор и није реквизиит против неистините и противправне информације. (То је исправка.)

(15) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1743 и 1744.

(16) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1744.

(17) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1745.

(18) В. Водинелић, *Заштита личности узвраћањем на информацију*, стр. 288.

(19) В. Водинелић, *Заштита личности узвраћањем на информацију*, стр. 288-292; *Исправка, одговор и допуна информације I*, стр. 96, *Исправка, одговор и допуна информације II*, стр. 87-95; З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1751.

Право на одговор има физичко или правно лице на кога се информација односи. Ако оно није живо, или је неспособно за расуђивање, то право треба признати заинтересованим лицима, чији се круг одређује као и код исправке.

Носилац обавезе објављивања одговора је, по члану 30 став 1 Закона о јавном информисању, главни и одговорни уредник јавног гласила, као и код исправке.

Према члану 30 став 2 Закона о јавном информисању, одговор не може бити дужи од објављене информације, што значи да главни и одговорни уредник може инсистирати на његовом скраћивању, односно да га може и сам скратити, како би га учинио сразмерним објављеној информацији. Став 3 истог члана не допушта да се истовремено са одговором објави и његов коментар. Друга правила о објављивању одговора нису предвиђена, што омогућује аналогну примену прописа о начину објављивања исправке (20). Ускраћивање права на одговор води судској заштити овог права, као и код исправке.

3) *Сличности и разлике.* - Исправка и одговор су слични по томе што се њима узвраћа на објављену информацију у погледу чињеничних исказа и стварних судова, што право на заштиту има лице из информације односно друго заинтересовано лице, што је носилац обавезе главни и одговорни уредник јавног гласила, што између информације и узвраћања на њу мора постојати сразмера у погледу обима и подударност у погледу странице, рубрике, емисије или програма и што узвраћање на информацију не може бити праћено истовременим објављивањем коментара. За употребу ових реквизита важније је, међутим, оно што их разликује. Исправка је узвраћање истином на неистиниту информацију којом се повређује право, углед или интерес неког лица. Одговор је узвраћање репликом да би се чула друга страна и непотпуна информација учинила потпунијом, истинитијом и објективнијом.

Да је ове разлике имао у виду, Окружни суд у Београду не би у првостепеној пресуди изнео да је за остваривање права на исправку довољно "ако је једна информација писана на увредљив начин, којим се вређа нечије право, углед или интерес и ако се чињенице наведене у информацији демантују контрааргументима у исправци информације". Овим се уважава противправност а занемарује неистинитост информације. Противправност је својствена исправци, док су контрааргументи својствени одговору. Зато се поротивправност неутралише истином којом се негира садржај информације, а не контрааргументима својственим одговору који објављену информацију допуњује да би била потпунија и истинитија и објективнија.

Недовољно разликовање исправке и одговора било је и основни разлог укидања првостепене пресуде. Њихово разграничење биће и пут правилне примене материјалног права у овој парници.

2. Судска заштита права на исправку и права на одговор

Да видимо шта Врховни суд у решавању Гж. 46/95 од 5.6.1995. године препоручује да се учини на поновном суђењу:

"Правилна примена материјалног права захтева да првостепени суд, најпре затражи од тужилаца да се изјасне да ли траже исправку или одговор с обзиром да су поставили захтев за исправку информације а да не нуде доказе о њеној истинитости, што је својствено одговору.

Ако тужиоци остану код захтева за исправку информације, дужни су да поднесу и доказе о неистинитости информације (које су, иначе, поднели органима унутрашњих послова), као што је и тужени дужан да поднесе

(20) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1752.

доказе о истинитости информације. Терет доказивања чињеница којима се нарушава углед, част тужилаца пада искључиво на туженог, јер је, по члану 18 Устава Р Србије, достојанство личности неповредиво па општу претпоставку да сва лица уживају углед и част може обарати само онај ко тврди супротно. При доказивању ваља имати у виду да се неистинитост објављене информације разликује од њене нетачности. Нетачна је информација која није пренета онако како је добијена на извору, већ другачије, без обзира да ли је истинита или не. Неистинита је информација која не одговара стварности, без обзира да ли је тачно или погрешно пренета. Пошто и тачно пренета информација може бити неистинита, изјаве лица која су била извор оспорене информације нису докази њене истинитости. То могу бити само подаци на основу којих су изнета иритирајућа тврђења.

Ако тужиоци изјаве да траже одговор на исправку, онда неће бити потребно доказивање неистинитости објављене информације. Без обзира што Законом о јавном информисању судска заштита поводом одговора на информацију није изричито предвиђена, њу треба пружити. Устав СРЈ, у члану 37 став 2, јамчи и право на одговор. Устав Р Србије то не чини, али је ово право зајемчено и у тој републици, пошто је она саставни део СР Југославије па њен Устав мора бити у складу са савезним, што је и одређено чланом 115 став 1 Устава СРЈ. Пошто Устав Р Србије, у члану 12 став 4, обезбеђује судску заштиту свих уставних права и слобода, мора бити обезбеђена и судска заштита уставног права на одговор. Њу, додуште, по члану 12 став 2 Закона о судовима, треба да пружа општински суд, али би је у овом случају имао пружити Окружни суд у Београду, на основу члана 17 став 2 ЗППП²¹.

Ови разлози омогућују да се размотре режими судске заштите права на исправку и права на одговор.

1) *Режим заштите права на исправку.* - Према члану 32 Закона о информисању, ако главни и одговорни уредник одбије да објави исправку, или је не објави на начин и у року који су одређени законом или ако је објави уз истовремени коментар, подносилац има право да против главног и одговорног уредника поднесе тужбу надлежном суду на чијем је подручју седиште, односно пребивалиште подносиоца исправке, који је дужан да донесе одлуку најкасније у року од 15 дана од пријема тужбе.

Према овој одредби, судска заштита права на исправку је могућна у три случаја: кад се објављивање исправке одбије, кад се исправка објави али не на начин и у року које одређује закон и кад се исправка објави заједно са коментаром.

О праву на исправку суди у првом степену окружни суд на основу члана 14. тачка б. Закона о судовима. Месно је надлежан суд на чијем се подручју налази пребивалиште, односно седиште подносиоца исправке.

Поступак судске заштите покреће се тужбом са захтевом да се главном и одговорном уреднику наложи објављивање исправке. Тужба се подноси после одбијања објављивања исправке, односно после њеног неправилног или непотпуног објављивања. Сматра се да је објављивање исправке одбијено кад безуспешно истекне рок за њено објављивање.

Закон о јавном информисању не предвиђа рок за подношење тужбе, али се истеком рока од 30 дана од објављивања информације, отежава могућност доказивања, с обзиром да се толико чува тонски или видео запис информације (21).

Према члану 32. став 2. Закона о јавном информисању, суд је дужан да одлуку о тужби донесе у року од 15 дана од њеног пријема. И то је добро, јер у свету медија влада правило да је "и вест од јуче стара", па ваља хитно поступати. Није, међутим, добро што се Закон о јавном информисању лишио низа одредаба које су поступак ове заштите чиниле посебним, као што су:

(21) Ранији Закон о јавном информисању Србије предвиђао је рок за подношење тужбе од 30 дана. Ово законско решење је боље јер води рачуна и о правној сигурности.

фикција повлачења тужбе кад тужилац не дође на прво рочиште, обавеза објављивања пресуде, парнициони рок и рок за жалбу од три дана, одсуство обавезе достављања жалбе противној страни, рок од три дана за достављање жалбе другостепеном суду, рок од три дана за одлучивање о жалби и искључење ревизије.

Ако у току поступка дође до промене главног и одговорног уредника, треба да уследи преиначење тужбе променом туженог у смислу члана 192. Закона о парничном поступку. Уколико пристанак новог туженог изостане, ранији главни и одговорни уредник задржава улогу туженог, али се правноснажна пресуда на основу члана 22 Закона о извршном поступку (22), извршава према новом главном и одговорном уреднику. Врховни суд Србије је у решењу Гж. 199/94 од 8.11.1994. године изразио став да означавање новог главног и одговорног уредника није преиначење тужбе у смислу члана 192 већ исправка тужбе у смислу члана 191 став 3 Закона о парничном поступку, тако да пристанак новог туженог није потребан. Став јесте рационалан, али то није довољно да се промена туженог у парници квалификује као исправка навода тужбе. Ти наводи су чињенични основ тужбеног захтева у смислу члана 106 став 3 Закона о парничном поступку, који се разликује од означавања странака у смислу става 2 истог члана. Ова разлика не допушта да се означавање новог туженог уместо првобитног третира као исправка навода тужбе. То може бити само субјективно преиначење тужбе. Најбоље би било када би Закон о јавном информисању предвидео да се нови главни и одговорни уредник не може противити преиначењу тужбе.

Најзначајнији део поступка у споровима о исправци информације, тиче се доказивања. У решењу које је предмет овог коментара, Врховни суд стоји на становишту да је свака странка дужна изнети доказе о ономе што тврди. Правило да свако доказује оно што тврди (23), не важи, међутим, за доказивање чињеница из информације којима се нарушава достојанство, односно част или углед неког лица. Достојанство личности је неповредиво по самом Уставу (24), па за сва лица важи претпоставка да имају част и углед. Отуда ову претпоставку може обарати само онај ко износи, односно објављује супротно. У споровима ради заштите права на исправку то је главни и одговорни уредник јавног гласила.

Главни и одговорни уредник се не може заклањати иза тачности информације. Већ је речено да он одговора и за неистиниту информацију која је тачно пренета.

2) *Режим заштите права на одговор.* - Закон о јавном информисању ћути о судској заштити права на одговор. Ћути и Закон о основама система јавног информисања. Зато се и поставља питање да ли је она уопште могућна. Ако јесте, треба одговорити још на два питања: који суд ту заштиту пружа и на који начин.

Постоји схватање да право на одговор не ужива судску заштиту зато што је не утуживо (25). Оно је настало у време важења Устава СФРЈ из 1974 године, који је у члану 168 став 3, јамчио само право на исправку. Међутим, Устав СРЈ у члану 37, јамчи не само право на исправку него и право на одговор. С обзиром на то, право на одговор не може остати без судске заштите, јер би у противном, био повређен члан 24 став 4 Устава РС који обезбеђује судску заштиту свих слобода и права зајемчених и признатих уставом.

Не постоји изричит пропис о стварној надлежности суда за решавање права на одговор. Такав пропис постоји само за решавање спорова о заштити

(22) "Службени лист СФРЈ" бр. 22/78.

(23) Б. Познић, *Грађанско процесно право*, 1989, стр. 251.

(24) Члан 18 Устава Р Србије.

(25) В. Водинелић, *Исправка, одговор и допуна информације II*, стр. 89.

права на исправку. Ове спорове, по члану 14. став 6. Закона о судовима, решава окружни суд. Али, баш зато што нема таквог прописа, уставом обезбеђену заштиту права на одговор треба да пружа општински суд, на основу члана 12 став 2 Закона о судовима. Ова одредба, наиме, садржи општу претпоставку у корист првостепене надлежности општинског суда, када је судска заштита обезбеђена а њено пружање није поверено другом суду (26). Због још увек утицајног става о неутуживости права на одговор спорови о заштити овог права су ретки, али кад се појаве третирају се као спорови о исправци па се, по аналогији, износе пред окружни суд. Како аналогије не може бити кад постоји пропис који ваља применити, тај суд се погрешно ангажује. Грешка је, међутим, логична јер није разумно да спорове о исправци решава окружни, а спорове о одговору општински суд (27).

Наравно, најбоље би било да се Закон о јавном информисању усклади са Уставом и изричито предвиди могућност судске заштите права на одговор, коју би пружао суд који штити и право на исправку.

Пошто ћути о могућности судске заштите, није необично што Закон о јавном информисању ћути и о начину пружања те заштите. Док се прописи о томе не појаве, судовима преостаје да заштиту права на одговор пружају аналогном применом прописа о начину пружања заштите права на исправку.

(26) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1753 и 1754.

(27) З. Ивошевић, *Op. cit.*, стр. 1754 и 1755.